

**ФОРМАЛНИ ОПИСАНИЯ НА СЛОЖНИ СЪСТАВНИ
ИЗРЕЧЕНИЯ С ПОДЧИНЕНИ ОТНОСИТЕЛНИ
СКАЗУЕМНООПРЕДЕЛИТЕЛНИ В ПРИКОПУЛНА ПОЗИЦИЯ**

Димитър Георгиев
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

**FORMAL DESCRIPTIONS OF THE COMPLEX SENTENCES
WITH RELATIVE DEPENDENT CLAUSES IN THE POSITION
OF THE PREDICATIVE TO THE COPULA BE**

Dimitar Georgiev
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The article represents detailed formal descriptions of complex compound sentences, in which subordinate clauses are free relatives and occupy the position of the predicative in the structure *subject – copula – predicative*. The proposed symbolic records in synthesized form describe the varieties according to the possibilities of expression of the subject phrase and the various relative pronouns that introduce the subordinate predicative clause.

Key words: copulative type of predication, free relative, subordinate predicative clause, formal description

Увод

Основната задача, която си поставя предложеният текст, е да се изработи подробно описание на сложните съставни изречения, при които подчиненото изречение е свободен релатив и заема позицията на предикатива в структурата *подлог – копула – предикатив*. Това предполага да се представят и опишат чрез символни записи всички разновидности на относителни подчинени изречения в зависимост от релатива, въвеждащ предикативното изречение (*който, когото, каквото, колкото, както и др.*), от една страна, а от друга – да се потърсят всички възможности за изразяване на семантично водещия елемент в подчиняващата съставка, която в обобщен вид може да бъде представена като комбинация от детерминирана именна фраза и ко-

пулативен глагол, а целта е да се изяснят някои спорни въпроси, свързани с подчинените сказуемноопределителни изречения в прикопулна позиция, и да се представят различията между двата основни модела предикативни изречения – съюзни и въпросителни, от една страна, и относителни, от друга.

В обобщен вид *сложното съставно изречение с подчинено сказуемноопределително към подлога в главното изречение* може да бъде представено чрез запис $NP + Det\ cop\ S$, изведен и формулиран от П. Бъркалова (виж Бъркалова 2011: 148 – 150). Синтезираният запис $NP + Det$ представя членувано съществително име (*истината, смисълът, парите и др.*) или субстантивирана част на речта (*важното, лошото, единственото, първото и др.*), също местоимения – лични, показателни, обобщителни, отрицателни, неопределителни, носещи признака [+ *определеност*], който се приема от повечето български синтактици за надежден маркер за позицията на подлога.

В конкретния случай формалният запис би имал следния вид $NP + Det\ cop\ отн. местоимение S$, като по този начин отразява спецификите на подчиненото изречение. По-долу в изложението са предложени символни записи на разновидностите на сложното съставно изречение с подчинено относително сказуемноопределително в зависимост от възможностите за изразяване на субекта в главното изречение и различните релативи, въвеждащи подчиненото.

Отделено е внимание и на ролята на копулата като свързващ елемент между позициите на субекта и предикатива, като се разкриват спецификите на копулативния глагол, когато предикативната позиция се заема от относително изречение.

Наблюдаваният изреченски модел дава възможност да се види ясно сложната природа на глагола *съм* и неговата зависимост от дясното разширение, което до голяма степен предопределя тълкуването на *съм* като копулативен или пълнозначен глагол.

1. Спорни въпроси и парадигма на подчинените предикативни изречения

Подчинените изречения, заемащи позицията на предикатива в трикомпонетната структура $NP\ cop\ Pred$, пораждат немалко спорни въпроси, свързани с терминологията, различните модели за тяхната интерпретация и тяхната парадигма.

В синтактичната традиция названията *сказуемно определение*, *сказуемно име*, или *предикатив*, се употребяват относно именната част в *съставното именно сказуемо*, но в същото време терминът

сказуемно определение назовава и специфична част от глаголната група на пълнозначите глаголи в простото изречение, чиято основна характеристика е двойната ѝ синтактична зависимост – от подлога или допълнението и същевременно от глагола. Пораждат се терминологични неточности поради прекомерното натоварване със значения на един термин. Същото се прехвърля в парадигмата на подчинените изречения, където зад термина *сказуемноопределително изречение* стоят според различните автори между един и три вида изречения.

Названието *предикативно изречение*, ползвано Св. Коева (виж Коева 2001, 2006), точно представя позицията на подчиненото изречение и в настоящото изложение ще бъде предпочитано пред термина *сказуемноопределително изречение* освен заради своята конкретност и за да се избегне необходимостта от постоянно уточняване относно вида и позицията на *сказуемноопределителното изречение*.

Св. Коева дава следната характеристика за подчиненото предикативно изречение – „*подчинено определително изречение, което наследява функциите на липсващата част (предикатива), към която би принадлежало*“ (Коева 2006: 234), също – „*предикативните релативни, съюзни и въпросителни изречения са атрибутивни изречения към нулева опора – предикатива на главното изречение* (Коева 2019: 164). Приемаме разбирането за изречението в позицията на предикатива като заемащо синтактичната позиция на липсващата опора, но не споделяме тълкуването на предикативното изречение като разновидност на определителните въпреки логическата и структурната връзка между тях. Линията на разглеждане на подложните и *сказуемноопределителните* изречения като подчинени определителни е трайно застъпена в българската синтактична традиция, но ако тя бъде изведена докрай, би следвало всички свободни релативи да се разглеждат като подчинени определителни изречения към имплицитна опора (виж Коева 2017). В това отношение възприемаме формалната гледна точка на Й. Пенчев – „*ако главното изречение има своя именна част, не може да има сказуемноопределително изречение*“ (Пенчев 1993: 89).

Парадигмата на предикативните подчинени изречения също е нееднозначно описана в съвременната българска лингвистична литература, като противоречивите мнения произтичат на първо място от различното разбиране за ролята на детерминираността.

Св. Коева разделя предикативните изречения според връзката им с главното изречение на съюзни, въпросителни и относителни както всички определителни изречения (Коева 2001: 159, 2006: 236). От друга страна, Й. Пенчев, П. Бъркалова приемат, че предикативните

изречения са единствено относителни, а съюзните и въпросителните би следвало да се разглеждат като подложни поради възможността подчиненото изречение да се субституира с показателното местоимение *това*, което се възприема като маркер, че изречението заема подложна, а не предикативна позиция (Пенчев 1993: 89 – 90, 1998: 117, Бъркалова 2011: 150). Категоричността на тази позиция е поставена под въпрос от предложенията от Ел. Николова тест със замяна на подчиненото изречение при определена именна група и глагол *съм* с показателно местоимение *такъв, такава, такова*, а в случаите, когато главното изречение е съставено от детерминирана субстантивирана част на речта и глагол *съм*, е възможна замяна на подчиненото изречение със субстантивирано прилагателно *следното*, от което би следвало, че подчинените изречения са предикативни, а не подложни. Подобна субституция е невъзможна при аналогична нулевосубектна конструкция (Николова 1999).

Въпреки нееднозначните тълкувания поддържаме мнението, че разликата между *NP + Det cop* (*истината, задачата, важното и др.*) и постоянно третоличните конструкции не е само прозодична, както твърди Й. Пенчев (Пенчев 1998: 105). Приемаме, че структурната схема *NP + Det cop S* представя символен запис на сложно съставно изречение, в което дефинитната именна фраза заема субектна позиция в синтактичната структура на сложното изречение и позиция *топик* в информационната структура, копулата *съм* функционира като връзка между позициите, носи съгласувателните признаци и в същото време е част от подчиняващата конструкция, а подчиненото изречение заема позицията на предикатива, носи признака, който се приписва на субекта, и е *фокусът* в изречението.

2. Специфики на двата основни модела подчинени предикативни изречения

В рамките на сложните съставни изречения с подчинени, заемащи позицията на предикатива, могат да се отделят две големи групи според спецификите на именните фрази в подчиняващата съставка – в едната група влизат сложни изречения със съюзни и въпросителни подчинени предикативни изречения, които могат да бъдат определени като *спорни*, тъй като са нееднозначно класифицирани, а в другата група подчинените изречения са относителни – те са *безспорни*, приемани от всички автори като сказуемноопределителни.

2.1. Основни характеристики на сложните съставни изречения с подчинени съюзни и въпросителни предикативни

Субектната позиция, символно маркирана като $NP + Det$, във всички случаи се запълва с имена или фрази, характеризиращи се с признака [+ *определеност*]. Номинативните фрази в главното изречение в сложни съставни изречения със съюзни и въпросителни подчинени предикативни могат да бъдат запълвани с абстрактни съществителни имена, носещи лексикалните признаци [– *предметност*], [–*броимост*], [–*одушевеност*].

Формално погледнато, структурите $NP + Det \text{ cop } \underline{S}$ и $pro_{ex} N e \underline{S}$ (повече за спецификите на нулевосубектните конструкции и подчинените подложни изречения към тях виж Бъркалова 2011: 125 – 129, 142 – 147, Георгиев 2018) с подчинени съюзни и въпросителни изречения се различават по наличието/липсата на определителен член – виж примерите в (1), което обаче им отрежда различни изреченски позиции в схемата $NP \text{ cop } Pred$.

(1) а. *Моят дълг е да бъде полезна* (БНК)¹.

б. *Мой дълг е да се грижа за здравето ти.* (БНК).

Освен детерминирани именни фрази в позицията на подлога могат да се появят и субстантивирани прилагателни имена, различни местоимения, носещи определеност.

Когато подчиненото изречение е въпросително, значително намаляват възможностите за запълване на позицията на субекта, а ограниченията произтичат от необходимостта главното изречение семантично и синтактично да се комбинира с косвени въпроси. Най-често срещаните членувани съществителни имена (или част от детерминирани фрази) в структурата $NP + Det \text{ cop } \underline{S}$ с въпросителни предикативни изречения са *въпрос*, *въпросителна*, *предизвикателство*, *проблем*, *очакване*, повече са субстантивираните прилагателни – *важното*, *основното*, *същественото*, *единственото* и др.

Глаголът *съм* функционира като връзка между позициите на подлога и предикатива. В случаите, в които предикативната позиция е запълнена със съюзно или въпросително изречение, копулата *съм* е

¹ Използваните примери са ексцерпирани от Българския национален корпус (<http://dcl.bas.bg/bulnc/>) и от произведения на съвременни български автори: **Карбовски 2013:** Карбовски, М. *Обществен experiment*. София: Сиела, 2013, **Ляхова 2013:** Ляхова, В. *Бежанци*. Пловдив: ИК „Жанет 45“, 2013, **Марков 2016:** Марков, Г. *Ходенето на българина по мъките. Есета, част 3*. София: Фондация „Комунитас“, 2016.

ограничена по отношение на морфологичната категория *лице* – среща се в трето лице, единствено и множествено число. Копулата е съгласувана с подлога по *число* и евентуално по род, напр. при перфектните форми *бил съм, била съм*.

Дясната прикопулна позиция се заема от подчинено предикативно изречение. При съюзните подчинени изречения изборът между *че-* и *дето-*изречения – от една страна, и *да-*конструкции – от друга, се осъществява на базата на признака [$\pm$ *фактивност*]. Основите, които носят признак [$+$ *фактивност*], избират фактивни изречения, въведени с комплементизаторите *че* и *дето*, а *да-*конструкциите не представят описаното в подчиненото изречение като факт. Някои от съществителните имена и субстантивирани единици могат да се комбинират както с фактивни, така и с нефактивни изречения. Когато в подложната позиция в главното изречение е експлицирано местоимение, въвеждането на съюзни предикативни изречения се определя от лексикалния признак [$\pm$ *фактивност*], който се носи от antecedента на съответното местоимение.

При комбинацията от определена именна група и глагол *съм* се срещат косвени въпроси както с въпросителни частици, така и с въпросителни местоимения.

2.2. Основни характеристики на сложните съставни изречения с подчинени относителни предикативни

Вече бяха изложени аргументите на различни автори относно парадигмата на сказуемноопределителните изречения, като според всички относителните са безспорните предикативни изречения. Именно в съставните изречения с относителни предикативни падат лексикалните ограничения по отношение на глагола *съм* и на съществителните в подчиняващата съставка.

Подложната позиция може да бъде запълвана с номинативни групи, теоретично без ограничения, при условие че са маркирани с признак [$+$ *определеност*]. В това число влизат и субстантивирани части на речта и различни местоимения, които могат да заемат подложна позиция.

В почти всички варианти за запълване на предикативната позиция със свободен релатив *съм* функционира като глагол връзка без собствено лексикално значение. По-различно тълкуване може да получи *съм* в структурите *NP + Det съм където S* и *NP + Det съм когато S*.

Глаголът *съм* се реализира без ограничения по *лице*, *число* и *време* в рамките на структурната схема $NP + Det \text{ cop } \underline{S}$ с относителни подчинени изречения.

Подчиненото изречение, заемащо позицията на предикатива, е от вида на *свободните релативи*. Относителните местоимения застават в начална позиция на подчиненото изречение по силата на информационната структура на изречението, но както и въпросителните местоимения в косвените въпроси, са породени в аргументна или неаргументна позиция в рамките на подчиненото изречение, а оставената следа (*t*) се управлява стриктно (Чомски 1988). Местоименията получават значението си от своя антецедент, с който се корелатират. При *свободните релативи* реално липсва корелативна дума, чрез която се интерпретира относителното местоимение в предикативното изречение, както напр. в относителните определителни изречения. Възможно е да се проследят зависимостите между липсващия антецедент и релатива в подчиненото изречение (виж Коева 2017). Селекцията относно запълването на предикативната позиция се реализира на базата на семантиката на номинативната фраза в субектна позиция, а относителното местоимение се управлява от подчинения глагол и може да бъде както негов аргумент, така и адюнкт.

3. Структурна схема $NP + Det \text{ cop } \underline{S}$ с относителни подчинени изречения

Различните възможности за изразяване на предикатива в простото изречение намират съответствие в подчиненото изречение чрез различните относителни местоимения: напр. *съществително име* → *който*, *когото*, *дето* или *що*, *прилагателно име* → *какъвто*, *предложна фраза* → *от/за/към/при който* или *когото*, *квантификатор* → *колкото*. Тези разновидности на общия запис на сложните съставни изречения с подчинени предикативни могат да бъдат представени с отделни формални записи – $NP + Det \text{ cop } \underline{\text{който } S}$, $NP + Det \text{ cop } \underline{\text{какъвто } S}$, $NP + Det \text{ cop } \underline{\text{prep който } S}$, $NP + Det \text{ cop } \underline{\text{колкото } S}$, зад които работят и различни теоретични модели.

Символният запис $NP + Det$ представя обобщения вариант за запълване на субектната фраза. По-долу с примери са илюстрирани възможностите за реализация на $NP + Det$ в конкретни изречения чрез различни части на речта – членувани именни групи (NP_{Det}), субстантивирани части на речта (NP_{Subst}), лични местоимения ($Pron_{Pers}$), показателни местоимения ($Pron_{Dem}$), обобщителни местоимения ($Pron_{Summ}$),

отрицателни местоимения ($Pron_{Neg}$) и неопределителни местоимения ($Pron_{Indef}$)

3.1. Структура $NP + Det\ cop\ \underline{който}\ S$

Въпреки че се откриват множество изречения, конструирани по схемата $NP + Det\ cop\ \underline{който}\ S$, част от теоретично възможните варианти, при които подложната позиция се запълва с обобщителни ($Pron_{Summ}\ cop\ \underline{който}\ S$), отрицателни ($Pron_{Neg}\ cop\ \underline{който}\ S$) и неопределителни местоимения ($Pron_{Indef}\ cop\ \underline{който}\ S$), не могат да бъдат илюстрирани с примери. Спорен е единственият открит пример, при който подлогът е изразен със субстантивирано прилагателно име ($NP_{Subst}\ cop\ \underline{който}\ S$) – виж (3), тъй като е възможно да се тълкува като елиптична конструкция.

Подчинените предикативни изречения са свободни релативи, чийто липсващ antecedent е предикатив. При празна antecedentна позиция на предикатива релативът в подчиненото изречение най-често е в именителен падеж и заема подложна позиция. Също може да бъде в акузатив и прякообектна позиция, която е морфологично маркирана, или пък липсва маркер за абстрактния падеж, приписван от глагола в подчиненото изречение (Коева 2017: 216 – 217). В конкретната схема относителното местоимение не може да бъде част от РР и да заема косвенообектна позиция.

По-специфичен е вариантът, в който в първа изреченска позиция се появява неизменяемият релатив *дето*, който не е падежно маркиран в обектна позиция, но изисква анафорични лични местоимения и не притежава граматически признаци *род* и *число*. В същото време *дето* сочи корелацията със съответен antecedent и може да заема определена синтактична позиция.

(2) Вариант $NP_{Det}\ cop\ \underline{който}\ S$

Темата за конете беше, която ме подмами да прочета новелата (Марков 2016: 339).

(3) Вариант $NP_{Subst}\ cop\ \underline{който}\ S$

*Виждат се две неща: **едното е, което проповядвате, другото е, което вършите*** (Ляхова 2013: 640) (удебеляване мое – Д. Г.).

(4) Вариант $Pron_{Pers}\ cop\ \underline{който}\ S$

*Той ли е **дето** се оженил миналата седмица?* (БНК).

(5) Вариант $Pron_{Dem}\ cop\ \underline{който}\ S$

*Тате, **ето** онез са, **дето** ме уловиха!* (БНК).

3.2. Структура *NP + Det cop какъвто S*

Структурната схема предлага вариант, при който липсващият antecedent е предикатив, но относителното местоимение *какъвто* също може да заема предикативна позиция в рамките на подчиненото изречение. Освен това релативът за качествена черта *какъвто* може да бъде сказуемно определение към подлога или към допълнението.

В някои от предложените по-долу примери относителното местоимение *какъвто* не е употребено като носител на качествена черта, а означава най-общо лица или предмети. В тази си употреба *какъвто* се явява субститут на *което*, когато се отнася за предмети, и на *който* за лица и е в неутрален среден род, като липсва съгласуване с детерминираната фраза в подложна позиция.

(6) Вариант *NP_{Det} cop какъвто S*

Животът е какъвто сам го направих (БНК).

(7) Вариант *Pron_{Pers} cop какъвто S*

Те вече не бяха, каквито са били сред природата (БНК).

(8) Вариант *Pron_{Dem} cop какъвто S*

Това не е, каквото изглежда (БНК).

(9) Вариант *Pron_{Summ} cop какъвто S*

Всичко беше, каквото трябваше да бъде (БНК).

(10) Вариант *Pron_{Neg} cop какъвто S*

Нищо не е каквото изглежда там, където е замесена магия (БНК).

(11) Вариант *Pron_{Indef} cop какъвто S*

Някои ще бъдат каквито пожелаят (БНК).

3.3. Структура *NP + Det cop prep който S*

Структурата *NP + Det cop prep който S* дава символно описание на вариантите, в които релативът в подчиненото предикативно изречение е част от предложна група. В примерите присъства малка част от разнообразната група на предлозите, които биха могли да се появят, като са подбрани предлози, които не поставят под въпрос копулативната природа на глагола *съм*. В същото време изборът на относително местоимение е ограничен до *който*, а извън анализите остават структурите *NP + Det cop prep какъвто S* и *NP + Det cop prep колкото S*.

Липсващият antecedent на относителното местоимение е в неаргументната предикативна позиция и не е падежно маркиран, а предложната фраза, част от която е относителното местоимение, по-

лучава падеж от глагола в подчиненото изречение. Във всички примери базовата позиция на релативната фраза е непрякообектна.

(12) Вариант $NP_{Det} \text{ cop } \underline{\text{през който } S}$

Гина ли беше, от която излизаха тези злъчни приказки? (БНК).

(13) Вариант $Pron_{Pers} \text{ cop } \underline{\text{през който } S}$

Те са, за които ни се иска да прочетем (БНК).

(14) Вариант $Pron_{Dem} \text{ cop } \underline{\text{през който } S}$

Това е, в което вярват повечето учени (БНК).

3.4. Структура $NP + Det \text{ cop } \underline{\text{колкото } S}$

Структурната схема описва сложно съставно изречение с подчинено предикативно в прикопулна позиция, което може да се тълкува като субститут на квантификатор – напр. *Тази вечер посетителите са колкото трябва.* → *Тази вечер посетителите са малко/няколко/дванадесет/много.*

В рамките на подчиненото изречение базовата позиция на относителното местоимение за количество е адюнктна, а липсващият антецедент в главното изречение е с аналогично значение за количество и лесно може да бъде възстановен като показателно местоимение за количество и степен *толкова*.

Всички възможности за изразяване на детерминираната фраза в подчиняващата съставка $NP + Det \text{ cop}$ в рамките на разглеждания модел са представени с примери (15) – (18).

(15) Вариант $NP_{Det} \text{ cop } \underline{\text{колкото } S}$

Сборът от ъглите е колкото каже папският съвет (БНК).

(16) Вариант $NP_{Subst} \text{ cop } \underline{\text{колкото } S}$

Различните ще бъдат колкото са пръстите на едната ви ръка (БНК).

(17) Вариант $Pron_{Dem} \text{ cop } \underline{\text{колкото } S}$

Това, което ще му платим за тази вечер, е колкото щеше да изкара за един месец с таксито си (БНК).

(18) Вариант $Pron_{Summ} \text{ cop } \underline{\text{колкото } S}$

Пустите му либри и западни мерки, като не ги разбира другарят домакин, много е трудно, пък и не се хваща да ги научи, че и сметка да направи, дали всичко е колкото валута е дадена (БНК).

3.5. Структура $NP + Det \text{ cop } \underline{\text{както } S}$

Структурната схема е отделена като самостоятелен вариант за реализиране на сложно съставно изречение с подчинено предикативно на

базата на разбирането, че е възможна поява на наречие за начин в позицията на предикатива, без това да постави под въпрос копулативния характер на глагола, както при адвербиални съставки с локативно и темпорално значение. В простото изречение обаче се открива едва едно безспорно наречие, което може да запълни дясната прикопулна позиция – *Всичко е наред, Всички ще бъдат наред*. Примерите с други наречия с подобно значение, като *нормално, объркано, безпроблемно, ясно*, са спорни, тъй като в прикопулна позиция показват съгласуване в категориите *род* и *число* – напр. *Всичко е нормално* → *Денят е нормален, Детето е объркано* → *Всички бяха объркани*. и т.н.

Всички изложени по-долу примери – виж (19) – (22), най-общо могат да бъдат сведени до едно изходно изречение – *Всичко/Нищо/Нещо (не) е наред*. Подчиненото изречение като отделна предикативна единица носи собствен смисъл, така че едно такова приравняване е съвсем условно и посочва теоретичния модел.

(19) Вариант NP_{Det} *cop* както S

Нашите острови са както богът ги е създал (БНК).

(20) Вариант $Pron_{Summ}$ *cop* както S

Всичко беше както очакваше (БНК).

(21) Вариант $Pron_{Indef}$ *cop* както S

Нещо не беше както ми го представяха (БНК).

(22) Вариант $Pron_{Neg}$ *cop* както S

Нищо не е както изглежда (БНК).

3.6. Други възможности за изразяване на дясното разширение на глагола *съм*

Последните две схеми представят различен изреченски модел със *съм* като пълнозначен глагол. В структура $NP + Det$ *съм* където S *съм* се интерпретира като автосемантичен глагол със значение *намирам се някъде*, зададено от дясното разширение с локативно значение. В позицията на изреченския субект могат да се експлицират определени именни групи, глаголът *съм* е пълнозначен, а вдясно от него е експлицирано подчинено изречение със значение за място – (23).

(23) $NP + Det$ *съм* където S

Той може да е където си поиска! (БНК).

Написаното за структурната схема $NP + Det$ *съм* където S е валидно и за $NP + Det$ *съм* когато S , като единственото различие е в темпоралното значение на дясното разширение на *съм*, което предопределя и значението на глагола като *случвам се, състоя се, съществу-*

вам. Нерядко в тази структура с темпорално значение остава неизяснена функцията на *съм* – като пълнозначен глагол или като копула.

Съставките със значение за време в простото изречение са субституирани с относително изречение с подобно значение, в което релативът заема адвербиална позиция. Със сигурност можем твърдим, че е реализиран моделът $NP + Det$ *съм* когато S , в който *съм* може да се интерпретира като носител на собствено значение, а не като глагол връзка в изречения, в които субектът е изразен чрез именна фраза със значение *време* или *отрязък от време* – (24).

(24) $NP + Det$ *съм* когато S

Началото е, когато русият пич ме пита „ще вършиме ли работата?“ (Карбовски 2013: 12).

Заклучение

Формалният подход се оказва подходящ за подробното описание на сложните съставни изречения с подчинени относителни предикативни. В изложението са предложени детайлни описания на всички видове и разновидности, от една страна, на базата на частите на речта, които могат да се появят в субектна позиция в главното изречение, а от друга – в зависимост от различните относителни местоимения, въвеждащи подчиненото изречение. Зад всеки символен запис стои определен разред изречения, отговарящи на описанието, понякога включващи по-голям брой реални примери, понякога по-малък.

Наблюденията на копулативния глагол в описаните изречения дават възможност да се осъзнае ролята на *съм* като граматическа връзка между позициите на подлога и предикатива, в които може да се експлицира различен езиков материал, в конкретния случай – изречения *свободни релативи*. От друга страна, се вижда, че глаголет *съм* в сложното изречение не е *балансьор* в една равновесна конструкция, а е част от подчиняващата съставка, която е лишена от селективни свойства поради липсата на лексикално значение във функцията си на копула.

Както илюстрират последните примери, промяната в дясното разширение на глагола *съм* със съставки, в случая изречения, с локативно или темпорално значение променя изреченския модел, а *съм* вече не е копула, а глагол със собствено значение

ЛИТЕРАТУРА

- Бъркалова 2011:** Бъркалова, П. *Българският синтаксис – познат и непознат (второ издание)*. [Barkalova, P. *Balgarskiyat sintaksis – poznat i nepoznat (vtoro izdanie)*.] Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2011.
- Георгиев 2018:** Георгиев, Д. За синтаксиса на съюзните подчинени подложни изречения в прикопулна позиция. [Georgiev, D. *Za sintaksisa na sayuznite podchineni podlozhni izrecheniya v prikopulna pozitsiya*.] // *Словото – идеи, идеали и утопии. Сборник с доклади от XIX научна конференция за студенти и докторанти, Пловдив, 2017 г.*, Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2018, 53 – 64.
- Коева 2001:** Коева, Св. Типология на подчинените изречения. [Коева, Sv. *Tipologiya na podchinenite izrecheniya*.] // *Съвременни лингвистични теории. Помагало по синтаксис*. Съст. Св. Коева. Пловдив: ПУИ, 2001, 144 – 163.
- Коева 2006:** Коева, Св. Българските сказуемноопределителни изречения. [Коева, Sv. *Balgarskite skazuemnoopredelitelni izrecheniya*.] // *Езиковедски изследвания в чест на 75-годишнината от рождението на ст.н.с. I ст. д.ф.н. Йордан Пенчев*. София: Артграф, 2006, 233 – 243.
- Коева 2017:** Коева, Св. Семантична и структурна характеристика на релативите в български. [Коева, Sv. *Semantichna i strukturna harakteristika na relativite v balgarski*.] // *Доклади от Юбилейна научна сесия „Съвременни тенденции в езиковедските изследвания“ (посветена на 85 години от рождението на проф. д.ф.н. Йордан Пенчев)*. София: БАН, 2017, 196 – 219.
- Коева 2019:** Коева, Св. Отново за предикативните изречения. [Коева, Sv. *Otnovo za predikativnite izrecheniya*.] // *Рада и приятели. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. д-р Радка Влахова*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2019, 157 – 166.
- Николова 1999:** Николова, Ел. За статута на подчиненото изречение след определена именна група и глагол „съм“ в главното изречение. [Nikolova, El. *Za statuta na podchinenoto izrechenie sled opredelena imenna grupa i glagol „sam“ v glavnoto izrechenie*.] // *Научни трудове – Русенски университет „Ангел Кънчев“, т. 37, серия 7 – Български език и литература*, 1999, 17 – 21.
- Пенчев 1993:** Пенчев, Й. *Български синтаксис. Управление и свързване*. [Penchev, Y. *Balgarski sintaksis. Upravlenie i svarzvanie*.] Пловдив, 1993.

Пенчев 1998: Пенчев, Й. *Синтаксис на съвременния български книжовен език.* [Penchev, Y. *Sintaksis na savremenniya balgarski knizhoven ezik.*] Пловдив: ИК „Вечерник“, 1998.

Чомски 1988: Chomsky, N. *Lectures of Government and Binding: The Pisa Lectures (fifth edition).* Dordrecht: Foris, 1988.